

Elżbieta Kryńska *

RUCH ZATRUDNIONYCH W GOSPODARCE USPOŁECZNIONEJ
WOJEWÓDZTWA MIEJSKIEGO ŁÓDZKIEGO W LATACH 1975-1980

Okres zawarty pomiędzy latami 1975-1980 stanowił dla życia społeczno-gospodarczego województwa miejskiego łódzkiego etap rozwoju, który można uważać za zamknięty. Graniczne lata tego okresu wyznaczone zostały przez dwa zjawiska o szerokich implikacjach dla całokształtu rozwoju nie tylko województwa, ale całego kraju. W roku 1975 została przeprowadzona reforma podziału administracyjnego kraju, w wyniku której powołanych zostało do życia 49 województw, wśród których znalazło się województwo miejskie łódzkie. Powstało ono w miejsce dwóch jednostek: szczebla wojewódzkiego poprzedniego układu administracyjnego: miasta Łodzi i województwa łódzkiego. Podstawę utworzenia i funkcjonowania nowej jednostki stanowiła aglomeracja miejska: Łódź wraz z okolicznymi miastami¹. Wysoki odsetek ludności województwa miejskiego łódzkiego zamieszkałej w miastach (91,3%, z czego w Łodzi 81,3%) oraz duża koncentracja potencjału produkcyjnego i urządzeń infrastruktury ekonomicznej i społecznej w granicach administracyjnych województwa, nadały mu charakter aglomeracji miejsko-przemysłowej. Stworzyło to konieczność i możliwość przeprowadzania badań w zakresie problematyki zatrudnienia w nowej, nie mającej swego odpowiednika w przeszłości, jednostce administracyjnej.

Drugi rok graniczny, przyjęty dla potrzeb niniejszego bada-

* Mgr, st. asystent w Zakładzie Planowania i Polityki Ekonomicznej Instytutu Polityki Regionalnej UŁ.

¹ Zob.: Województwo miejskie łódzkie. Monografia. Zarys dziejów, obraz współczesny, perspektywy rozwoju, Łódź 1981, s. 147.

nia, to rok 1980. W roku tym w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym kraju zaszły istotne zmiany. Stanowiły one podłoże dalszych przemian, w szczególności w zakresie funkcjonowania gospodarki narodowej. Dla ich przeprowadzenia niezbędne stało się przygotowanie głębokiej reformy, której jednym z założeń jest odejście od nakazowo-rozdziałowego systemu kierowania gospodarką narodową, który zdominował procesy gospodarcze, w szczególności w latach 1975-1980. Jego zewnętrznym objawem był brak skutecznie działających instrumentów ekonomicznych. W polityce zatrudnienia powodowało to konieczność stosowania narzędzi nakazowo-administracyjnych w celu racjonalizacji zatrudnienia i wpływania na jego efektywność. Pierwszym zwiastunem reformy w zakresie gospodarowania siłą roboczą w przedsiębiorstwach stała się Uchwała nr 118/80 Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1980 r. w sprawie zmian w systemie kierowania przedsiębiorstwami państwowymi w 1981 r. Uchwała ta zwiększała samodzielność przedsiębiorstw w dziedzinie ustalania poziomu zatrudnienia; obowiązywać zaczęła od 1 stycznia 1981 r. Dlatego wydaje się, iż okres 1975-1980 dla procesów zachodzących w obrębie zatrudnienia ma dość jednolity charakter. Monolityczność ta powoduje, że można dokonywać prób wnioskowań i uogólnień w tym zakresie, nie popełniając istotnego błędu przez przyjęcie założenia o stałości uwarunkowań badanych procesów.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie ruchu pracowników pełnozatrudnionych w województwie miejskim łódzkim w latach 1975-1980. Przez ruch zatrudnionych rozumie się zmiany stanu zatrudnienia wynikające ze zwolnień i przyjęć pracowników².

Główne elementy ruchu zatrudnionych to:

- 1) zmiany miejsca pracy przez osoby pracujące,
- 2) przyjęcia nowych pracowników rozpoczynających pracę zawodową,
- 3) zwolnienia związane z przejściem w stan bierności zawodowej lub zgonem.

W polskiej praktyce statystycznej do ruchu zatrudnionych zalicza się też zwolnienia kobiet na bezpłatne urlopy macierzyńskie i ponowne przyjęcia po zakończeniu takich urlopów.

² Mała encyklopedia statystyki, Warszawa 1976, s. 541.

Ruch zatrudnionych jest obiektywną koniecznością normalnie rozwijającej się gospodarki i powinien być tak wmontowany w system polityki zatrudnienia, by jego rozmiary nie powodowały niepokojów niewspółmiernych do panującej sytuacji. Twierdzenie, że każda zmiana miejsca pracy implikuje negatywne konsekwencje dla gospodarki jest prostym przeniesieniem wąskozakładowego punktu widzenia na skomplikowane procesy społeczne³. Jeżeli zmiana miejsca pracy przynosi pracownikowi korzyści w postaci wymiernej bądź niewymiernej, to jest to wystarczającym powodem dla uznania jej za społecznie korzystną. Jest to teza na pewno dyskusyjna, tym niemniej w świetle idei humanizacji pracy ten punkt widzenia, jak się wydaje, powinien być również brany pod uwagę przy określaniu zespołu instrumentów polityki zatrudnienia nakierowanych na sterowanie ruchem zatrudnionych. Jedyną zdecydowanie szkodliwą formą płynności jest, naszym zdaniem, porzucanie pracy. Prawo pracy ustala zasady, które mają za zadanie ochronę partnerów stosunku pracowniczego przed zaskakującym działaniem drugiej strony. Taką ochroną jest instytucja wypowiedzenia, obejmująca oświadczenie o wypowiedzeniu pracy i okres między wypowiedzeniem a ustaniem stosunku pracy, zwany okresem wypowiedzenia. Porzucenie pracy jest zjawiskiem szkodliwym, gdyż stawia zakład pracy wobec zaskakującego i nagłego faktu odejścia pracownika, na którego dalsze zatrudnienie zakład liczył. Stąd też tej formie odejść poświęcona powinna być szczególna uwaga podmiotów polityki zatrudnienia na wszystkich szczeblach.

Na kształtowanie się wielkości elementów ruchu zatrudnionych, w szczególności wyodrębnionych wcześniej grup drugiej i trzeciej, podstawowe znaczenie ma sytuacja demograficzna badanego rejonu i jej zmiany w analizowanym okresie. Podstawowe czynniki demograficzne rzutujące na kształtowanie się ruchu zatrudnionych w województwie miejskim łódzkim w latach 1975-1980 kształtowały się następująco⁴:

- wskaźnik urodzeń pozostawał na względnie stałym poziomie (14,3% w roku 1975, 15,0% w roku 1980, w międzyczasie nie za-

³ Por.: M. K a b a j, W poszukiwaniu traconego czasu, "Nowe Drogi" 1980, nr 9, s. 112-113.

⁴ Na podstawie Informacji Wydziału Zatrudnienia i Spraw Społecznych za 1980 rok oraz za lata 1976-1980, Łódź 1981, s. 4-7.

notowano poważniejszych zmian jego wysokości), był on jednak znacznie wyższy, niż w okresie poprzednich pięciu lat (w roku 1970 wynosił 10,6% i do roku 1975 rósł w stosunkowo szybkim tempie, co było wynikiem tzw. echa demograficznego),

- wskaźnik zgonów wzrastał systematycznie (w 1970 r. wynosił 9,7%, w 1975 r. 10,4%, w 1980 r. - 12,1%),

- na wysokim poziomie kształtował się wskaźnik aktywności zawodowej kobiet, wynoszący według spisu powszechnego z roku 1978 58,5% (przy przeciętnym w kraju 45,4%); wysoki był także udział kobiet w zatrudnieniu w gospodarce społecznej, wynosił on na koniec roku 1980 50,4% (w 1975 r. udział ten wynosił 49,6%),

- struktura ludności według wieku charakteryzowała się dużym - powyżej 14% - udziałem osób w wieku poprodukcyjnym oraz stosunkowo dużym udziałem osób w wieku przedemerytalnym w ogólnej liczbie zatrudnionych,

- wystąpiło, szczególnie w ostatnich latach, zjawisko wyraźnych zmian w poziomie aktywności zawodowej, głównie w młodszych grupach wieku produkcyjnego, przez wzrost odsetka młodzieży kontynuującej naukę w szkołach policealnych i wyższych oraz w starszych grupach wieku produkcyjnego przez stworzenie możliwości wcześniejszego odejścia na emeryturę niektórych grup zatrudnionych⁵.

Punktem odniesienia dla analizy ruchu zatrudnionych w województwie miejskim łódzkim w latach 1975-1980 jest struktura zatrudnienia i kierunki jej przekształceń w gospodarce społecznej, w której zatrudnionych było w tym okresie 90% ogółu pracujących w gospodarce narodowej województwa.

W okresie tym wystąpił spadek zatrudnienia ogółem o 5,8% (31,8 tys. osób), przy czym odbył się on kosztem zatrudnienia w

⁵ Przyczyn znacznego zmniejszenia się przyrostów zatrudnienia w skali całego kraju w latach 1975-1978 M. Kabaj upatruje w: 1) większej skłonności kobiet do korzystania z bezpłatnych urlopów na wychowanie dzieci, 2) znacznym zwiększeniu liczby osób przechodzących na emeryturę, 3) zmniejszaniu się aktywności zawodowej pewnych grup ludności, szczególnie młodzieży; miało miejsce zjawisko wzrostu liczby młodych ludzi, którzy nie podejmowali pracy po ukończeniu szkoły, pozostając na utrzymaniu rodziców, 4) tworzeniu się tzw. drugiego rynku pracy. Zob.: M. Kabaj, Gospodarowanie zasobami pracy, "Życie Gospodarcze" 1979, nr 41, s. 1, 4.

T a b e l a 1

Zatrudnienie^a w gospodarce społecznej
województwa miejskiego łódzkiego
według działów w latach 1975-1980

Wyszczególnienie	Stan zatrudnienia w dniu 31 XII (w tys. osób)			Wskaźnik struktury (w %)		
	1975	1979	1980	1975	1979	1980
1	2	3	4	5	6	7
Ogółem	531,8	507,1	499,4	100,0	100,0	100,0
Sfera produkcji materialnej	434,6	406,3	396,9	81,7	80,1	79,5
w tym:						
przemysł	282,0	263,9	258,9	53,0	52,0	51,8
budownictwo	52,5	43,3	39,8	9,9	8,5	8,0
rolnictwo	6,4	7,1	7,0	1,2	1,4	1,4
leśnictwo	0,9	0,8	0,8	0,2	0,2	0,2
transport i łączność	27,6	27,7	27,2	5,2	5,5	5,4
handel	45,2	43,0	43,0	8,5	8,5	8,6
gospodarka komunalna	15,0	15,3	14,9	2,8	3,0	3,0
Sfera poza produkcją materialną	97,2	100,8	102,5	18,3	19,9	20,5
w tym:						
gospodarka mieszkaniowa oraz niematerialne usługi gospodarki komunalnej	11,0	12,6	12,8	2,1	2,5	2,6
nauka i rozwój techniki	11,9	11,2	11,1	2,2	2,2	2,2
oświata i wychowanie	29,9	30,2	31,0	5,6	6,0	6,2
kultura i sztuka	4,7	4,9	5,0	0,9	1,0	1,0
ochrona zdrowia i opieka społeczna	23,9	25,4	26,2	4,5	5,0	5,2
kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek	2,1	3,3	3,3	0,4	0,6	0,7

Tabela 1 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7
administracja państwowa i wymiar sprawiedliwości	5,2	4,9	4,7	1,0	1,0	0,9
finanse i ubezpieczenia	3,1	3,2	3,4	0,6	0,6	0,7

^a Dane obejmują pracowników pełnozatrudnionych łącznie z sezonowo i dorywczo zatrudnionymi oraz pracowników niepełnozatrudnionych w głównym miejscu pracy; bez pracy nakładczej, prowizji i agencji.

Źródło: Informacja Wydziału Zatrudnienia i Spraw Socjalnych za rok 1980 oraz za lata 1976-1980, Łódź 1981, s. 13.

sferze produkcji materialnej, szczególnie w przemyśle i budownictwie. Było to wynikiem realizacji przyjętych zadań polityki zatrudnienia, zmierzającej do racjonalizacji i poprawy jego efektywności. W szczególności chodziło o uzyskanie pożądanych zmian w strukturze rozmieszczenia zasobów pracy w sferach i działach gospodarki. Konieczność zwiększania zatrudnienia w usługowych działach gospodarki wymagała, przy ograniczonej podaży zasobów pracy i zwiększonym ubytku naturalnym, ograniczania zatrudnienia w działach, w których występują największe potencjalne możliwości wzrostu produkcji przez zwiększanie wydajności pracy. W sferze poza produkcją materialną najwyższy wzrost zatrudnienia wystąpił w dziale ochrona zdrowia i opieka społeczna. W gospodarce uspołecznionej województwa łódzkiego działem dominującym jest przemysł, choć udział jego w zatrudnieniu ogółem w okresie omawianych sześciu lat spadł o 1,2%. Zauważa się istotną tendencję wzrostu udziału zatrudnienia w sferze poza produkcją materialną, zwłaszcza w dziale ochrona zdrowia i opieka społeczna.

Malejącemu zatrudnieniu w gospodarce uspołecznionej województwa towarzyszy tendencja do zmniejszania się ruchu zatrudnionych w badanym okresie.

Najwyższą liczbę zarówno przyjęć do pracy, jak i (z wyjątkiem roku 1979) zwolnień z pracy ogółem notowano w 1975 r. Spadek liczby przyjęć do pracy ogółem i mężczyzn ma charakter stałej tendencji. Natomiast w latach 1978-1979 wystąpił niewielki wzrost

T a b e l a 2

Dynamika ruchu zatrudnionych w gospodarce społecznej
województwa miejskiego łódzkiego w latach 1975-1980
według płci

Rok	Przyjęci do pracy			Zwolnieni z pracy		
	ogółem	mężczyźni	kobiety	ogółem	mężczyźni	kobiety
1975	119 794	71 862	47 932	113 918	69 307	44 611
1976	111 768	68 319	43 449	111 448	68 408	43 040
1977	107 099	64 591	42 508	111 958	68 293	43 665
1978	107 357	63 856	43 501	113 727	68 091	45 636
1979	106 443	61 900	44 543	118 863	68 100	50 763
1980	97 753	57 177	40 576	104 126	60 663	43 463
1975 = 100,0						
1976	93	95	91	98	99	96
1977	89	90	89	98	99	98
1978	90	89	91	100	98	102
1979	89	86	93	104	98	114
1980	82	80	85	91	88	97

Ź r ó d ł o: Obliczenia własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Łodzi.

przyjęć do pracy kobiet (jednak poniżej poziomu roku 1975) a dość gwałtowny spadek tych przyjęć zanotowano w 1980 r. Spadek liczby zwolnień z pracy przebiegał znacznie wolniej, co jest konsekwencją związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy kształtowaniem się ruchu zatrudnionych a wielkością zatrudnienia; miał on również mniej jednorodny charakter. Liczba zwolnień z pracy mężczyzn zmniejszała się powoli do roku 1979, natomiast w roku 1980 spadła dość gwałtownie. Liczba zwolnień kobiet w latach 1978-1979 wzrosła powyżej poziomu roku 1975, by spaść dość znacznie w 1980 r. W roku tym nastąpiło pewne załamanie dotychczasowej dynamiki zwolnień z pracy, co dotyczy zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Zjawiska powyższe w sposób bliższy wyjaśnić może struktura przyjęć do pracy według źródeł rekrutacji oraz struktura zwolnień z pracy według rodzajów.

W literaturze przedmiotu i w badaniach empirycznych zwolnieniom pracowników poświęcono znacznie więcej miejsca niż przyję-

ciom, traktując je jako pojęcie pierwotne w stosunku do przyjęć, które następują jako efekt płynności kadr. Ponieważ przyjęcia do pracy po raz drugi i kolejny stanowią w województwie miejskim łódzkim ponad 80% ogółu przyjęć, decydujemy się w tym momencie na taki tok rozumowania.

Jak wykazały wyniki wielu analiz i badań przyczyn istniejącej płynności kadr przeprowadzanych przez Ministerstwo Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, płynność ta wywoływana jest przede wszystkim⁶:

- zróżnicowanymi możliwościami płacowymi poszczególnych zakładów i gałęzi gospodarki,

- łatwością podwyżki płac przy zmianie miejsca pracy w ogóle, w tym także w obrębie jednostek stosujących takie same przepisy płacowe,

- niewłaściwymi stosunkami w pracy, brakiem obiektywnej oceny wyników pracy oraz związanego z nią systemu zróżnicowania płac, awansów i wyróżnień,

- różnicami poziomu i zakresu świadczeń socjalnych na rzecz pracowników i ich rodzin (organizacja wypoczynku urlopowego, urządzenia rekreacyjno-sportowe i inne, opieka nad dziećmi, opieka zdrowotna),

- zróżnicowaniem szans na otrzymanie mieszkania przez pracowników w poszczególnych zakładach pracy,

- niedostatecznym uwzględnieniem w płacach różnic organizacji pracy oraz różnic techniki i technologii określających stopień uciążliwości pracy,

- sytuacją na rynku pracy, charakteryzującą się deficytem siły roboczej, a więc stwarzającą warunki do łatwej zmiany pracy.

Ostatnia z wymienionych przyczyn jest przejawem wewnętrznego informowania się układu, jakim jest rynek pracy, o jego stanie i dostosowywania się elementów tego układu (podaży i popytu na siłę roboczą) do tego stanu. W warunkach występowania deficytu siły roboczej, gdy liczba wolnych miejsc pracy przekracza znacznie liczbę chętnych do podjęcia pracy, skłonność do zmiany

⁶ Fluktuacja kadr w latach 1976-1978 oraz działania zmierzające do stabilizacji zatrudnienia, Warszawa 1980 (mpis powiel., Wydział Zatrudnienia i Spraw Socjalnych Urzędu Miasta Łodzi), s. 5-6.

miejsca zatrudnienia ulega zwiększeniu, wzmagając jednocześnie w konsekwencji popyt na siłę roboczą. Opóźnienie w czasie, jakie towarzyszy temu zjawisku, jest źródłem "spirali fluktuacyjnej". Powstaje ona jako wynik konkurencji między zakładami o nowych pracowników. Jednostki zatrudniające starają się oferować im lepsze warunki, wyższe płace, obniżają wymagania w zakresie dyscypliny, kwalifikacji, wydajności pracy itp. Im wyższa liczba odejść, tym większa jest potrzeba uzupełnienia zwolnionych miejsc pracy, które w warunkach niedoboru kadr mogą być uzupełnione jedynie kosztem innych zakładów⁷.

Wskazany zespół przyczyn płynności kadr można określić jako niezależny od pracownika, zdeterminowany w szczególności polityką płac i polityką socjalną zakładów pracy. Jak wykazują badania, daje się również wyodrębnić zespół cech sprzyjających wyższej skłonności do zmian miejsca pracy, reprezentowanych przez zatrudnionych:

- zamiar zmiany miejsca pracy częściej deklarują mężczyźni oraz pracownicy posiadający wykształcenie zasadnicze zawodowe i średnie techniczne,

- częściej zamierzają zmienić pracę pracownicy szeregowi,

- wraz ze wzrostem stażu pracy ogółem i w danym zakładzie pracy liczba pracowników deklarujących zamiar zmiany miejsca pracy maleje⁸.

Jak z tego wynika, liczba zwolnień z pracy, a więc i płynność kadr, jest uwarunkowana strukturą zatrudnienia według wieku, płci i kwalifikacji. Przeprowadzenie tego typu badań dla całej populacji osób zmieniających pracę, na podstawie istniejącej bazy danych faktograficznych nie jest jednak możliwe. Z konieczności więc ograniczyć musimy swe rozważania do rejestracji faktów i prób dokonywania analizy w ograniczonym zakresie.

⁷ O "spirali fluktuacyjnej" piszą: M. K a b a j, Doskonale nie gospodarowania zasobami pracy, "Nowe Drogi" 1978, nr 2, s. 130-131; K a b a j, W poszukiwaniu traconego czasu, s. 117; J. P e n c, O niektórych warunkach dobrej pracy, "Nowe Drogi" 1980, nr 9, s. 99; S. B e d n a r z, Problemy ruchliwości pracowników, "Służba Pracownicza" 1979, nr 4(65), s. 4.

⁸ M. N o w i c k i, Praca służby pracowniczej a fluktuacja, "Służba Pracownicza" 1980, nr 7-8, s. 11; por. też: J. P e n c, Efektywność gospodarowania zasobami pracy w Łodzi, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego" 1978, ser. III, nr 18, s. 28.

T a b e l a 3

Dynamika zwolnień z pracy w gospodarce społecznej
województwa miejskiego łódzkiego w latach 1975-1980
według rodzajów zwolnień i płci
(1975 = 100)

Rodzaje zwolnień		1976	1977	1978	1979	1980
W drodze wypowiedzenia przez zakład pracy	O	105	91	76	74	73
	M	108	96	80	76	73
	K	98	79	66	69	72
W drodze wypowiedzenia przez pracownika	O	87	92	97	104	87
	M	88	95	99	108	91
	K	86	88	93	98	82
Porzucili pracę	O	93	95	91	87	82
	M	92	96	90	85	82
	K	94	92	92	91	84
Przeszli na rentę inwalidzką lub emeryturę	O	109	121	133	202	119
	M	112	128	133	187	108
	K	108	115	132	215	127
Zmarli	O	99	98	108	90	95
	M	102	96	108	88	97
	K	87	104	108	97	86
Kobiety, które otrzymały urlop bezpłatny		117	122	127	129	131
Z innych przyczyn	O	100	95	100	92	90
	M	106	98	102	90	90
	K	89	91	95	94	90

O - ogółem, M - mężczyźni, K - kobiety.

Ź r ó d ł o: Jak w tab. 2.

W okresie od 1975 do 1980 r. obserwuje się w województwie miejskim łódzkim szybki stały spadek liczby zwolnień w drodze wypowiedzenia przez zakład pracy. Tendencja ta dotyczy zarówno udziału tego typu zwolnień w ogóle, zwolnień mężczyzn, jak i kobiet. Można przypuszczać, iż jest to wynikiem kształtowania się

sytuacji na rynku pracy województwa. Sytuacja ta charakteryzowała się pogłębiającym deficytem siły roboczej. Dlatego, jak się wydaje, jednostki zatrudniające przejawiały pewną postawę asekuracyjną, objawiającą się przez niezwalnianie pracowników, mimo istnienia ku temu przesłanek, by nie mieć trudności z pozyskaniem nowych pracowników. Dynamika zwolnień w drodze wypowiedzenia przez pracownika po gwałtownym spadku w roku 1976 wykazywała stały wzrost do roku 1979, by ponownie spaść raptownie w 1980 r. Stałą tendencję spadkową wykazywała liczba zwolnień w drodze porzucenia pracy, co jest niewątpliwie zjawiskiem pozytywnym. Tym niemniej w dalszym ciągu w 1980 r. co czwarte zwolnienie mężczyzny z pracy następowało w drodze porzucenia pracy. Wśród kobiet udział tego typu odejść z pracy (w ogóle zwolnień) jest znacznie niższy niż wśród mężczyzn, ale również należałoby go ocenić jako zbyt wysoki (13,4% w 1980 r.). Odejścia z pracy wykazujące stałą tendencję wzrostową, to zwolnienia w dużym stopniu uzależnione od działań prowadzonych w ramach szeroko pojętej polityki społecznej - przejścia na rentę inwalidzką i emeryturę oraz odejścia z pracy kobiet, które otrzymały urlop bezpłatny dla opieki nad dziećmi.

W roku 1979 nastąpił znaczny wzrost liczby zwolnień z tytułu przejścia na emeryturę, szczególnie wśród kobiet. Było to wynikiem wprowadzenia w 1978 r. na przeciąg jednego roku możliwości wcześniejszego przejścia na emeryturę osobom, które miały wymagany staż pracy, natomiast nie osiągnęły jeszcze odpowiedniego wieku. Decyzja ta nie została przedłużona z powodu perturbacji⁹ wywołanych przez nią na rynku pracy oraz jej skutków finansowych. Właśnie ten czynnik spowodował w głównej mierze wzrost liczby zwolnień wśród kobiet, a w konsekwencji i ogółu zwolnień w latach 1978-1979. Znaczne zmniejszenie jego oddziaływania w roku 1980, przy jednoczesnym istotnym spadku wszystkich form zwolnień spowodowało poważne zmniejszenie się ogólnej liczby zwolnień w tymże roku.

Charakterystyczny jest istotny stały wzrost liczby i udziału w liczbie ogółem zwolnień, zwolnień z pracy kobiet, które otrzymały urlop bezpłatny dla opieki nad dziećmi. Ponieważ wskaz-

⁹ Zob.: M. W i n i e w s k i, System emerytalny i problemy jego doskonalenia, "Polityka Społeczna" 1980, nr 6, s. 6.

nik urodzeń w analizowanym okresie pozostawał na względnie stałym poziomie, a warunki uzyskania urlopu bezpłatnego w tym czasie nie uległy zmianie, przyczyn tego zjawiska, jak się wydaje, należałoby szukać w szerszych uwarunkowaniach, takich jak: stan instytucji opieki nad małym dzieckiem i stopień dostępności do nich, wzrost dochodów ludności, nie pokryty wzrostem podaży dóbr i usług i innych.

Jednocześnie w latach 1975-1980 stale zwiększała się liczba kobiet powracających z urlopów bezpłatnych, a udział tego rodzaju przyjęć do pracy w ogólnej liczbie przyjęć wzrósł z 8,1% w roku 1975 do 13,0% w roku 1980. Jest to jedyny typ przyjęć, który w analizowanym okresie wykazywał stałą tendencję wzrostu.

T a b e l a 5

Dynamika przyjęć do pracy w gospodarce społecznej
województwa miejskiego łódzkiego w latach 1975-1980
według źródeł rekrutacji i płci
(1975 = 100)

Źródło rekrutacji		1976	1977	1978	1979	1980
Podejmujący pracę po raz pierwszy	O	87	89	87	88	81
	M	86	83	79	79	74
	K	89	96	94	98	89
absolwenci szkół	O	93	97	94	92	87
	M	89	88	84	82	78
	K	98	106	105	101	97
pozostali	O	78	78	74	83	72
	M	82	77	71	75	67
	K	74	79	77	91	77
Kobiety powracające z urlopów bezpłatnych		117	136	148	152	137
Pozostali	O	94	88	88	86	79
	M	97	91	91	87	81
	K	88	81	83	84	77

O - ogółem, M - mężczyźni, K - kobiety.

Ź r ó d ł o: Jak w tab. 2

T a b e l a 6

Struktura przyjęć do pracy w gospodarce uspołecznionej
województwa miejskiego łódzkiego w latach 1975-1980
według źródeł rekrutacji i płci
(w %)

Źródło rekrutacji		1975	1976	1977	1978	1979	1980
Podejmujący pracę po raz pierwszy	O	19,5	18,2	19,4	18,8	19,4	19,4
	M	16,7	15,1	15,4	14,9	15,4	15,4
	K	23,7	23,1	25,5	24,7	24,9	24,9
absolwenci szkół	O	12,0	12,0	13,0	12,6	12,4	12,8
	M	10,3	9,6	10,0	9,7	9,8	10,0
	K	14,6	15,8	17,5	17,0	16,0	16,7
pozostali	O	7,5	6,2	6,4	6,2	7,0	6,6
	M	6,4	5,5	5,4	5,2	5,6	5,4
	K	9,1	7,3	8,0	7,7	8,9	8,2
Z zakładów uspołecznionych i nieuspołecznionych - przeniesieni służbowo oraz przyjęci z innych zakładów pracy za porozumieniem między zakładami							
	O	45,4 ^a	35,8	43,3	59,5	65,3	66,4
	M	47,4 ^a	37,7	47,1	65,0	71,6	72,4
	K	42,6 ^a	32,8	37,7	51,3	56,4	57,8
Kobiety powracające z urlopów bezpłatnych	O	3,2	4,1	4,9	5,3	5,5	5,4
	K	8,1	10,4	12,3	13,1	13,1	13,0
Pozostali	O	31,9	41,9	32,4	16,3	9,9	8,9
	M	36,0	47,2	37,4	20,1	13,0	12,1
	K	25,7	33,6	24,4	10,9	5,7	4,3
Ogółem	O	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	M	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	K	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

O - ogółem, M - mężczyźni, K - kobiety.

^a Z zakładów uspołecznionych i nieuspołecznionych poza rolnictwem, przeniesieni służbowo oraz przyjęci za obopólnym porozumieniem.

Źródło: Jak w tab. 2.

Podejmujący pracę po raz pierwszy stanowili w województwie miejskim łódzkim od 18,2% do 19,5% ogółu przyjętych do pracy. Ich dynamika miała pewną tendencję spadkową. Na uwagę zasługuje fakt, iż największy spadek tej kategorii przyjęć nastąpił w roku 1976, a więc w roku, w którym decyzja o zmianach granic administracyjnych województw wpłynęła istotnie na zasięg lokalnych rynków pracy. Spadek ten wywołany był wyraźnym zmniejszeniem się liczby osób podejmujących pracę po raz pierwszy, nie będących absolwentami szkół wyższych, policealnych, średnich i zasadniczych zawodowych. Grupę "pozostałych" tworzą osoby, które uprzednio nie pracowały, bądź miały przerwę w pracy dłuższą niż trzy lata oraz absolwenci szkół podstawowych i osoby, które odpadły z cyklu kształcenia podstawowego. Sądzić więc należy, że wraz z powstaniem innych ośrodków wojewódzkich teren aglomeracji łódzkiej przestał być tak silnym magnesem przyciągającym pracowników tej grupy. Jest to oczywiście jedynie hipoteza, której weryfikacja wymagałaby przeprowadzenia szczegółowych badań.

Na uwagę zasługuje również fakt, iż nieco inaczej kształtują się tendencje wśród podejmujących pracę po raz pierwszy kobiet i mężczyzn. Wśród mężczyzn tendencja spadkowa jest jednoznaczna we wszystkich przypadkach, natomiast wśród kobiet obserwuje się pewne wahania, co wpływa na niejednorodny przebieg dynamiki ogółu przyjęć do pracy osób podejmujących ją po raz pierwszy. Zróżnicowanie według płci dotyczy również udziału tej kategorii osób w ogóle przyjęć do pracy (wskaźnik dla mężczyzn wahał się w granicach 14,9-16,7%, natomiast dla kobiet wynosił od 23,1% do 25,5%). Nie obserwuje się jednocześnie wyraźnych tendencji do wzrostu lub spadku tych wskaźników.

Na różnicę w strukturze przyjęć do pracy według płci wywierało wpływ wiele czynników, a głównie - mniejsza wśród kobiet częstotliwość zmian miejsc pracy, a także ich trudniejsza, z punktu widzenia możliwości zatrudnienia, sytuacja na rynku pracy.

Wśród przyjęć do pracy najbardziej powszechnym było przeniesienie służbowe oraz przeniesienie za porozumieniem między zakładami. Obserwowało się znaczny wzrost udziału tego typu przyjęć w ogóle przyjęć do pracy (od 45,4% w roku 1975 do 66,4% w roku 1980). Są one najkorzystniejsze dla pracowników z punktu widzenia zachowania uprawnień pracowniczych. Jak się wydaje, może to być więc również skutkiem oddziaływania sytuacji na rynku pracy:

trudności z pozyskiwaniem nowych pracowników powodowały w jednostkach zatrudniających chęć stworzenia jak największych udogodnień dla podejmujących pracę.

Ruch zatrudnionych w różnych działach gospodarki narodowej kształtuje się niejednakowo. Uwarunkowane jest to (co zostało wcześniej zasygnalizowane) strukturą zatrudnienia w poszczególnych działach, a głównie strukturą według płci, kwalifikacji, wieku, stażu pracy, zawodową. Są to podstawowe elementy różnicujące skalę i natężenie ruchu zatrudnionych.

Dynamika ruchu zatrudnionych w gospodarce uspołecznionej w województwie miejskim łódzkim w latach 1976-1980¹⁰ ma charakter niejednorodny. Przy stałym spadku liczby przyjęć do pracy, obserwuje się wzrost liczby zwolnień do 1979 r. i poważny ich spadek w 1980 r. Jest to prawidłowość, którą charakteryzuje się sfera produkcji materialnej ogółem i główny dział gospodarki uspołecznionej - przemysł. Najszybszy spadek liczby przyjęć do pracy występował w budownictwie - w roku 1980 osiągnął 62% liczby przyjęć w tym dziale z roku 1976. W 1980 r. wystąpił także najistotniejszy spadek liczby zwolnień z pracy, który szczególnie duże natężenie miał w takich działach, jak: przemysł, budownictwo, transport i łączność, gospodarka komunalna, gospodarka mieszkaniowa oraz niematerialne usługi gospodarki komunalnej, kultura i sztuka, kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek, finanse i ubezpieczenia.

Jak się wydaje, jest to wynikiem pewnego niepokoju, jaki zarysował się w roku 1980 wśród zatrudnionych w tych działach co do przyszłości zawodowej. Świadomość konieczności przekształceń w strukturze zatrudnienia, która wyniknęła w tym czasie, mogła zrodzić niepewność - czy po zwolnieniu się z pracy nie będzie trudności z zatrudnieniem się w nowym miejscu. Po części potwierdza tę hipotezę wcześniej zasygnalizowana prawidłowość - zmniejszenie ogólnej liczby zwolnień z pracy w roku 1980 nastąpiło w efekcie zmniejszenia płynności kadr, przy utrzymującej się dość wysokiej dynamice odejść z pracy z przyczyn naturalnych. Interesujące byłoby przeprowadzenie analizy kształtowania się dynamiki zwolnień zarówno w wymienionych działach, jak i w całej gospodarce

¹⁰ Zmiana klasyfikacji gospodarki narodowej uniemożliwia włączenie do analizy w tym fragmencie roku 1975.

Struktura zwolnień z pracy w gospodarce społecznej
województwa miejskiego łódzkiego
w latach 1975-1980 według rodzajów zwolnień
(w %)

Rodzaje zwolnień		1975	1976	1977	1978	1979	1980
W drodze wypowiedzenia przez zakład pracy	O	9,1	9,8	8,4	7,0	6,4	7,2
	M	10,9	11,9	10,6	8,9	8,4	9,1
	K	6,3	6,4	5,1	4,1	3,8	4,6
W drodze wypowiedzenia przez pracownika	O	22,8	20,4	21,4	22,1	22,7	21,8
	M	23,5	21,0	22,6	23,7	25,8	24,4
	K	21,7	19,3	19,6	19,8	18,7	18,3
Porzucili pracę,	O	22,2	21,0	21,5	20,2	18,4	19,9
	M	26,4	24,7	25,8	24,3	22,8	24,6
	K	15,6	15,2	14,7	14,1	12,5	13,4
Przeszli na rentę inwalidzką	O	.	.	.	5,7	5,4	6,3
	M	.	.	.	5,2	5,1	5,9
	K	.	.	.	6,5	5,8	6,8
Przeszli na emeryturę	O	9,4 ^a	10,5 ^a	11,5 ^a	6,7	12,7	5,9
	M	7,2 ^a	8,1 ^a	9,3 ^a	4,5	8,5	3,0
	K	12,7 ^a	14,2 ^a	15,0 ^a	9,9	18,3	9,9
w tym:							
skorzystali z upraw- nień wcześniejsze- go przejścia na eme- ryturę	O	-	-	-	2,7	8,8	2,8
	M	-	-	-	1,2	5,5	0,8
	K	-	-	-	5,0	13,4	5,7
Zmarli	O	1,2	1,3	1,2	1,3	1,1	1,3
	M	1,6	1,6	1,5	1,7	1,4	1,8
	K	0,7	0,6	0,8	0,7	0,6	0,6
Kobiety, które otrzy- mały urlop bezpłatny	O	6,2	7,5	7,7	7,9	7,7	8,9
	K	15,9	19,3	19,7	19,7	18,0	21,3
Z innych przyczyn	O	29,1	29,6	28,2	29,1	25,5	28,7
	M	30,4	32,6	30,2	31,7	27,9	31,3
	K	27,0	24,9	25,1	25,2	22,3	25,1
Ogółem	O	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	M	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	K	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

O - ogółem, M - mężczyźni, K - kobiety.

^a Przeniesieni na emeryturę lub rentę.

Ź r ó d ł o: Jak w tab. 2.

Dynamika ruchu pracowników pełnozatrudnionych w gospodarce uspołecznionej
województwa miejskiego łódzkiego w latach 1976-1980 według działów gospodarki narodowej
(1976 = 100,0)

Wyszczególnienie	Przyjęci do pracy				Zwolnieni z pracy			
	1977	1978	1979	1980	1977	1978	1979	1980
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ogółem	95,8	96,1	95,2	87,5	100,5	102,0	106,7	93,4
Sfera produkcji materialnej	95,6	93,9	91,7	83,2	101,3	102,1	106,4	92,1
w tym:								
przemysł	96,4	95,6	94,9	87,2	100,7	102,9	109,3	94,4
budownictwo	98,8	91,5	82,2	62,0	99,5	95,3	97,8	78,3
rolnictwo	94,1	90,5	85,9	74,7	108,8	107,8	97,6	86,6
leśnictwo	98,6	86,7	114,0	190,9	90,4	87,3	98,7	147,8
transport i łączność	89,9	92,4	89,1	71,4	95,5	96,4	95,8	76,4
handel	85,3	89,5	84,9	93,5	104,1	106,0	106,8	105,4
gospodarka komunalna	116,7	96,9	114,9	103,7	112,8	104,3	118,2	106,9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Sfera poza produkcją materialną	96,8	106,7	112,4	108,3	96,0	101,6	108,0	100,1
w tym:								
gospodarka mieszkaniowa oraz nie- materialne usługi gospodarki ko- munalnej	82,3	111,7	117,9	104,2	90,8	103,4	126,1	113,9
nauka i rozwój techniki	115,6	108,3	118,5	105,7	90,4	89,5	100,3	88,3
oświata i wychowanie	104,6	116,1	124,0	120,3	93,1	91,5	96,1	86,9
kultura i sztuka	103,5	101,6	116,9	104,9	105,5	101,5	104,6	90,4
ochrona zdrowia i opieka społecz- na	90,1	100,4	98,8	109,8	97,7	109,1	99,9	105,7
kultura fizyczna, turystyka i wy- poczynek	117,0	83,7	74,7	68,2	153,6	173,4	163,7	146,0
administracja państwowa i wymiar sprawiedliwości	95,7	99,2	100,4	90,8	95,2	93,6	101,4	89,9
finanse i ubezpieczenia	96,5	98,8	118,1	89,4	77,1	87,4	95,6	64,2

Źródło: Jak w tab. 2.

uspołecznionej, w kolejnych miesiącach 1980 r. Pozwoliłoby to zapewne na wskazanie przyczyn odchylenia od dotychczasowego trendu zwolnień z pracy i potwierdziło bądź obaliło powyższą hipotezę. Niestety, istniejąca baza danych statystycznych uniemożliwia przeprowadzenie takiej analizy.

W pozostałych działach gospodarki społecznej spadek zwolnień w roku 1980 miał również miejsce, lecz w mniejszej skali. Wzrost nastąpił jedynie w leśnictwie oraz w ochronie zdrowia i opiece społecznej.

Konsekwencją celowych działań w kierunku przekształcenia struktury zatrudnienia w badanym okresie jest pewna tendencja wzrostu przyjęć w sferze poza produkcją materialną. Najwyższy wzrost przyjęć do pracy miał miejsce w dziale oświata i wychowanie. Na przekształcenia struktury zatrudnienia, a w konsekwencji - na ruch zatrudnionych, istotny wpływ miało stosowanie w latach 1975-1980 narzędzi nakazowo-administracyjnych w polityce zatrudnienia. Przejawiało się to w różnych formach: blokad przyjmowania pracowników, blokad stanu zatrudnienia na dany dzień, zmniejszaniu stanów zatrudnienia, korekt planu zatrudnienia na dany rok w toku jego realizacji¹¹. Dotyczyły one różnych wycinków gospodarki społecznej: działów, gałęzi bądź resortów i odnosiły się do całości lub tylko części zatrudnionych (np. pracowników na stanowiskach nierobotniczych). Nie ulega wątpliwości, że stosowanie ich dowodziło słabości systemu ekonomicznego i braku wypracowanych mechanizmów regulujących równowagę na rynku pracy. Był to jednak jeden z istotniejszych czynników determinujących ruch zatrudnionych, a jego występowanie w różnych postaciach przez cały badany okres komplikuje obiektywną analizę ruchu.

Udział poszczególnych elementów ruchu zatrudnionych w sferze produkcji materialnej, w globalnych rozmiarach zjawiska, systematycznie maleje, lecz w dalszym ciągu jest wyższy niż wynikałoby to z udziału zatrudnionych tej sfery w zatrudnieniu ogółem.

¹¹ M. K a b a j, Metody optymalizacji zatrudnienia, "Polityka Społeczna" 1976, nr 5, s. 5; tytuły niektórych aktów prawnych mających na celu racjonalizację zatrudnienia i zwiększenie jego efektywności znaleźć można w Informacji Wydziału Zatrudnienia i Spraw Socjalnych ..., s. 12.

Struktura przyjęć i zwolnień z pracy w gospodarce uspołecznionej
województwa łódzkiego w latach 1975-1980 według działów gospodarki narodowej
(w %)

Wyszczególnienie	Przyjęcia						Zwolnienia					
	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1975	1976	1977	1978	1979	1980
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sfera produkcji materialnej	.	83,1	82,9	81,2	80,0	79,0	.	83,4	84,2	83,5	83,2	82,3
w tym:												
przemysł	46,0	48,2	48,5	48,0	48,0	48,0	50,2	49,2	49,3	50,0	50,4	49,7
budownictwo	14,3	12,8	13,2	12,2	11,1	9,1	15,0	13,9	13,8	13,0	12,8	11,7
rolnictwo	1,9	2,2	2,1	2,0	1,9	1,8	1,1	1,9	2,0	2,0	1,7	1,7
leśnictwo	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
transport i łączność	6,8	6,2	5,8	6,0	5,8	5,1	5,7	6,1	5,8	5,7	5,5	5,0
handel	9,5	9,6	8,5	8,9	8,5	10,2	8,5	8,6	8,9	9,0	8,6	9,7
gospodarka komunalna	5,5 ^a	2,8	3,4	2,9	3,4	3,4	5,4 ^a	2,9	3,2	2,9	3,2	3,2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Sfera poza produkcją materialną	.	16,9	17,1	18,8	20,0	21,0	.	16,6	15,8	16,5	16,8	17,7
w tym:												
gospodarka mieszkaniowa oraz niematerialne usługi gospodarki komunalnej	.	3,0	2,6	3,5	3,7	3,6	.	2,5	2,3	2,6	3,0	3,1
nauka i rozwój techniki	1,9	1,4	1,7	1,6	1,7	1,7	1,9	1,8	1,6	1,5	1,7	1,7
oświata i wychowanie	4,6	3,7	4,0	4,4	4,8	5,1	3,8	4,2	3,9	3,8	3,8	3,9
kultura i sztuka	1,0	0,8	0,9	0,8	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8
ochrona zdrowia i opieka społeczna	6,2	5,9	5,5	6,1	6,1	7,3	5,4	5,3	5,1	5,6	4,9	6,0
kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek	0,3	0,9	1,1	0,8	0,7	0,7	0,2	0,4	0,7	0,7	0,7	0,7
administracja państwowa i wymiar sprawiedliwości	0,5	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7
finanse i ubezpieczenia	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7	0,7	0,5	0,6	0,6	0,5

^a Gospodarka komunalna i mieszkaniowa

Źródło: Jak w tab. 2.

Wpływ na to ma głównie udział ruchu zatrudnionych w budownictwie. Ponieważ jednak rozmiary tego ruchu zależą w decydującej mierze od wielkości zatrudnienia, w celu wyeliminowania tego wpływu posłużymy się dalej współczynnikami ruchu zatrudnionych - współczynnikiem zwolnień zatrudnionych i współczynnikiem przyjęć pracowników.

Współczynnik zwolnień charakteryzuje intensywność zwolnień zatrudnionych. Oblicza się go według wzoru:

$$\frac{Z}{L_z} \cdot 100$$

gdzie:

Z - liczba pracowników zwolnionych w badanym okresie,

L_z - liczba pracowników zatrudnionych w ostatnim dniu poprzedniego okresu.

Współczynnik przyjęć do pracy charakteryzuje ogólne rozmiary przyjęć do pracy, określa bowiem odsetek pracowników przyjętych do pracy w ciągu badanego okresu:

$$\frac{P}{L_z} \cdot 100$$

gdzie:

P - liczba pracowników przyjętych do pracy w badanym okresie.

W opracowaniu niniejszym współczynniki ruchu zatrudnionych obliczono jako skorygowane - liczbę pracowników zwolnionych pomniejszono o liczbę kobiet, które otrzymały urlop bezpłatny na opiekę nad małym dzieckiem, a liczbę przyjętych pomniejszono o liczbę kobiet powracających z tych urlopów (dla wyeliminowania wpływu tej grupy na rzeczywistą wielkość ruchu zatrudnionych).

W niemal wszystkich działach gospodarki uspołecznionej województwa miejskiego łódzkiego (z wyjątkiem leśnictwa, handlu, ochrony zdrowia i opieki społecznej) wystąpił w roku 1980 spadek obu współczynników ruchu zatrudnionych. O ile w latach 1975-1979 trudno byłoby wskazać na główne tendencje zmian współczynników, o tyle spadek ich w roku 1980 jest wyraźny, w niektórych działach osiąga nawet dość dużą skalę (w budownictwie około 5%, w transporcie i łączności około 4% a w dziale finanse i ubezpieczenia około 7%). Najwyższymi współczynnikami ruchu zatrudnionych w ba-

Współczynniki ruchu zatrudnionych w gospodarce społecznej
województwa miejskiego łódzkiego w latach 1975-1980 według działów gospodarki narodowej

Wyszczególnienie	Współczynniki przyjęć						Współczynniki zwolnień					
	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1975	1976	1977	1978	1979	1980
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ogółem	22,9	21,1	20,0	20,2	20,2	19,1	21,1	20,3	20,3	20,8	22,1	19,6
Sfera produkcji materialnej	.	21,1	20,0	19,8	19,7	18,5	.	20,4	20,6	21,0	22,4	19,8
w tym:												
przemysł	18,9	18,4	17,7	17,7	18,0	17,1	19,0	18,1	18,3	18,9	20,5	18,1
budownictwo	30,7	27,7	28,2	26,9	25,3	20,5	30,4	29,6	30,3	30,1	32,4	27,8
rolnictwo	49,2	37,5	32,9	31,4	30,0	26,3	27,6	31,3	32,0	31,4	29,0	25,3
leśnictwo	21,9	18,0	17,8	17,7	21,1	36,2	14,6	19,5	17,7	17,1	18,5	30,0
transport i łączność	32,6	25,7	22,6	23,0	21,8	17,8	25,3	24,6	22,9	22,9	22,7	18,2
handel	26,3	24,1	19,4	20,7	20,1	23,3	20,9	20,0	20,3	20,9	21,7	21,9
gospodarka komunalna	27,0 ^a	21,2	24,3	20,0	24,1	21,9	24,6 ^a	21,1	23,5	21,5	24,8	22,4

Tabela 9 (cd.)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Sfera poza produkcją materialną	.	21,2	20,2	22,1	22,7	21,7	.	19,8	18,7	19,8	20,6	18,6
w tym:												
gospodarka mieszkaniowa oraz niematerialne usługi gospodarki komunalnej	.	33,1	26,6	35,7	34,8	29,6	.	27,4	24,2	27,1	30,8	26,7
nauka i rozwój techniki	19,4	12,9	15,1	14,2	15,5	14,2	17,7	15,6	14,2	14,5	16,4	14,5
oświata i wychowanie	20,2	14,0	15,0	16,8	18,2	17,3	15,1	15,4	14,7	14,6	15,3	13,5
kultura i sztuka	19,9	21,1	21,2	21,4	24,9	21,9	17,0	22,1	22,3	22,2	23,4	19,7
ochrona zdrowia i opieka społeczna	32,7	27,6	23,9	26,2	25,4	28,0	25,5	23,4	21,9	24,3	22,1	22,8
kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek	76,1	89,4	56,3	33,1	29,4	26,7	43,2	41,5	34,8	32,4	30,0	26,5
administracja państwowa i wymiar sprawiedliwości	19,0	14,1	13,6	14,1	14,5	13,8	21,5	15,2	15,2	14,9	16,3	14,7
finanse i ubezpieczenia	28,8	20,1	19,6	19,2	23,4	16,6	22,9	21,1	15,6	17,8	19,5	11,5

^a Gospodarka komunalna i mieszkaniowa.

Ź r ó d ł o: Dane Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Łodzi.

danym okresie charakteryzowały się działy: budownictwo, ochrona zdrowia i opieka społeczna, kultura fizyczna, turystyka i wypoczynek, rolnictwo. W dwóch ostatnich działach pracuje niewielki odsetek ogółu zatrudnionych, stąd nie rzutują one w zasadniczy sposób na skalę zjawiska. Wysokie natężenie ruchu zatrudnionych w budownictwie jest obserwowaną często prawidłowością, której uwarunkowania związane są ze specyfiką pracy i strukturą zatrudnionych w tym dziale¹². Natomiast natężenie ruchu zatrudnionych w dziale ochrona zdrowia i opieka społeczna wymagałoby bliższego omówienia. W okresie 1975-1980 w dziale tym nastąpił najwyższy przyrost zatrudnienia w porównaniu z innymi działami gospodarki społecznej (2,3 tys. osób). Wymagało to oczywiście bezwzględnego wzrostu przyjęć do pracy, stąd wysokie są wartości współczynników przyjęć w tym dziale. Z drugiej strony jednak notowano tam wysoki poziom współczynników zwolnień. Jak się wydaje, zasadniczy wpływ mają na takie kształtowanie się współczynnika zwolnień dwa czynniki, a właściwie ich łączne oddziaływanie. Chodzi tu o warunki pracy w dziale ochrona zdrowia i opieka społeczna, to jest wysoką odpowiedzialność, trudność, niekorzystny czas pracy, skojarzone z niskim w stosunku do innych działów gospodarki wynagrodzeniem. Powoduje to zwiększenie liczby odejść z pracy, a co za tym idzie - przyjęć rekompensujących ubytki zatrudnienia.

Wysokimi współczynnikami ruchu zatrudnionych charakteryzuje się również dział: gospodarka mieszkaniowa oraz niematerialne usługi gospodarki komunalnej. W tym dziale także nastąpił w badanym okresie duży przyrost zatrudnienia (1,8 tys. osób), co w naturalny sposób wpłynęło na kształtowanie się współczynnika przyjęć. Przyczyny wysokiego poziomu zwolnień w tym dziale wymagałyby jednak przeprowadzenia odrębnych badań.

¹² Analizując przyczyny wysokiego natężenia ruchu zatrudnionych w budownictwie, J. Witkowski wskazuje na: sezonowy charakter produkcji przedsiębiorstw budowlanych, czemu towarzyszy sezonowy spadek wynagrodzenia, sprzyjający odejściom pracowników; brak specjalistów w niektórych zawodach budowlanych na rynku pracy, co ułatwia zmianę miejsca pracy w poszukiwaniu lepszych zarobków oraz udział w zatrudnieniu dużego odsetka robotników niewykwalifikowanych. Por.: J. Witkowski, Ruch siły roboczej w olsztyńskim ośrodku przemysłowym, Olsztyn 1974, s. 66, 68.

Przeprowadzona analiza dynamiki i struktury ruchu zatrudnionych upoważnia do sformułowania kilku wniosków. Przede wszystkim na uwagę zwraca fakt odmienności kształtowania się ruchu zatrudnionych w jego poszczególnych przekrojach w dwóch krańcowych latach badanego okresu: w roku 1975, a szczególnie w roku 1980. Wydaje się, że istotne procesy, jakie miały miejsce w tych latach, wpłynęły na ruch zatrudnionych. Zwraca uwagę, że odbyło się to w zasadzie bez specjalnej ingerencji działań o charakterze administracyjnym (o ile oczywiście uznać, że działania te w stosunku do ruchu zatrudnionych miały miejsce w całym okresie, a więc nie były wyjątkowe w tych dwóch latach).

Jak się wydaje, można byłoby dokonywać w drodze szczegółowych badań prób oceny wpływu na skalę i natężenie ruchu zatrudnionych zmiany obszaru rynku pracy łódzkiej aglomeracji oraz siły przyciągania centrum tegoż rynku i centrów lokalnych podrynków, czyli przemian, jakie nastąpiły w wyniku zmiany podziału administracyjnego kraju. Natomiast gwałtowne zmiany, jakie zaszły w poszczególnych przekrojach ruchu zatrudnionych w 1980 r., trudno byłoby wiązać z czym innym, jak z przeczuwanymi jedynie przez zatrudnionych, a nie faktycznymi zmianami, jakie zająć miały po roku 1980. Na to wszystko nałożył się oczywiście zespół uwarunkowań ruchu zatrudnionych, wskazywany wcześniej, którego oddziaływanie ma miejsce w każdym okresie.

W województwie miejskim łódzkim w badanym okresie stwierdzono międzydziałowe zróżnicowanie dynamiki i natężenia ruchu zatrudnionych. Trudno byłoby określić kierunki przepływu zatrudnionych pomiędzy działami gospodarki społecznej. Porównując rozmiary zwolnień i przyjęć do pracy w poszczególnych sferach gospodarki, można jedynie przypuszczać, iż w badanym okresie nastąpiło pewne przemieszczenie pracowników ze sfery produkcji materialnej do sfery poza produkcją materialną.

Płynność kadr można ocenić jako wysoką, gdyż najważniejszym źródłem rekrutacji pracowników było zatrudnienie w gospodarce narodowej. Udział odejść z pracy z powodów innych niż "naturalne" jest również wysoki, co razem wskazuje, iż większa część ruchu zatrudnionych wiązała się ze zmianą miejsca pracy. Zarówno to zjawisko, jak i wiele innych, świadczą o znacznym wpływie, jaki na skalę ruchu zatrudnionych miała sytuacja na rynku pracy województwa miejskiego łódzkiego. Pod presją tej sytua-

cji kształtowała się także struktura przyjęć i zwolnień z pracy.

W latach osiemdziesiątych w gospodarce województwa miejskiego łódzkiego następują głębokie zmiany, które w istotny sposób wpłyną na sposób gospodarowania siłą roboczą. Następują one w wyniku wielokierunkowych działań, a w szczególności¹³:

- zmian metod planowania i zarządzania w ramach kolejnych faz reformy gospodarczej oraz związanych z nimi ograniczeń zatrudnienia w administracji państwowej i gospodarczej i likwidacji określonych instytucji,

- okresowego zmniejszenia programu inwestycji przemysłowych i zacieśnienia frontu inwestycyjnego, zapoczątkowanego już w drugiej połowie lat siedemdziesiątych,

- okresowego ograniczenia produkcji i zatrudnienia w niektórych przedsiębiorstwach wskutek braków w dziedzinie zaopatrzenia materiałowo-technicznego,

- postulowanej zmiany struktury działalności zatrudnienia na rzecz rolnictwa, przemysłu obsługującego rolnictwo i szeroko pojętych usług.

Zmiany te mogą spowodować wystąpienie rezerw zatrudnienia (bezrobocia) - szczególnie w niektórych grupach - i konieczność dokonywania przemieszczeń pracowników oraz mogą pogłębić trudności w zatrudnieniu absolwentów szkół (głównie wyższych uczelni).

Wszystko to wpłynie na kształtowanie się ruchu zatrudnionych i spowoduje zapewne przemiany w jego skali, natężeniu i strukturze. Rozważania zawarte w niniejszym opracowaniu, w świetle zachodzących zmian, mogą mieć wartość jedynie dokumentacyjną, zamykając pewien okres. Z tego punktu widzenia stanowić mogą jednak przesłankę dla przeprowadzenia w okresie przyszłym porównań. Interesująca byłaby, jak się wydaje, próba odpowiedzi na pytanie czy i na ile inercja, jaka towarzyszy procesom zachodzącym w obrębie ruchu zatrudnionych, może wpłynąć na obraz tych procesów, jeżeli dokonują się one w warunkach głębokich przemian społeczno-gospodarczych?

¹³ Por.: Informacja Wydziału Zatrudnienia i Spraw Socjalnych ..., s. 73.

Elżbieta Kryńska

MOBILITY OF LABOUR IN SOCIALIZED ECONOMY
OF LODZ URBAN ADMINISTRATIVE PROVINCE
OVER THE YEARS 1975-1980

The article contains analysis of labour mobility in Lodz urban administrative province over the period 1975-1980 with the period being treated as a certain closed stage in development of the province. The analysis was based on statistical data concerning the structure and dynamics of employment and components of labour mobility such as employment and dismissal from work. It is preceded by a short discussion of determinants of labour mobility with the main attention focussed on factors accounting for mobility of personnel. The performed analysis allowed to formulate several conclusions. First of all, there was observed a strong influence exerted on certain characteristic structural features of labour mobility by the situation in the regional labour market revealing a substantial deficit of labour. There were also discovered considerable deviations from the general trend in the case of some elements of labour mobility in the initial and final year of the examined period i.e. in 1975 and 1980. It allowed to formulate a hypothesis about the influence exerted by transformations in the socio-economic life on processes occurring in the sphere of employment. The analysis ends with a short description of changes which will affect labour management in Lodz administrative province in the eighties.